

BELGELER VE TANIKLAR IŞIĞINDA ÇANAKKALE SAVAŞLARINI ZAFERE DÖNÜŞTÜREN ETKENLER*

THE FACTORS TURNING THE BATTLES OF GALLIPOLI INTO A VICTORY IN THE LIGHT OF DOCUMENTS AND WITNESSES

Arzu BOY**

Öz

1914'te başlayan I. Dünya Savaşı, çok geçmeden büyük bir coğrafyaya yayıldı. Osmanlı Devleti, Almanya ile birlikte savaşa girdi. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile savaştan ayrılan Osmanlı Devleti için Çanakkale Savaşları ayrı bir yere sahiptir. Çanakkale Savaşları, devlet ve millet adına zafer ışıklarının yandığı ve geleceğe dair umutların yeşerdiği bir mücadeledir.

Çanakkale mücadelesini birkaç yıl önceki Balkan Savaşları'ndan ve I. Dünya Savaşı'nda meydana gelen diğer mücadelelerden farklı kılan birçok etken vardır. Bu etkenlerin bir araya gelmesiyle mücadele zafere dönüştü. Çanakkale'de iyi bir liderin bulunması, askerin vatan millet sevgisinin mücadeleye yansımaları, sürekli konuşulan manevi güç, ve Türk Kadınının gücü gibi etkenlerin bir araya gelmesi, beraberinde zaferi getirdi.

Çalışmada zaferde rolü olan etkenler sıralanarak bu etkenlerin başarıya katkısı anlatıldı. Araştırma yapılırken yazılı kaynaklardan ve arşiv belgelerinden yararlanıldı.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Lider, Çanakkale, Zafer, Savaş.

Abstract

Breaking out in 1914, World War I spread a large area in a short time. The Ottoman Empire went to the war together with Germany. The Battles of Gallipoli had a special importance for the Ottoman Empire, which left the war with the Armistice of Mudros on 30 October 1918. The Battles of Gallipoli were a struggle turning the lights of victory on for the state and nation and giving rise to hopes for the future.

There were many factors making the struggle of Gallipoli different from the Balkan Wars and other fights taking place during the World War I. The combination of all the following factors turned the struggle into a victory: having a good leader, the manifestation of soldiers' love of country and nation in the struggle, the always-mentioned spiritual power, power of Turkish Women keep the country existent.

This study lists the factors playing a role in the victory and explains their contributions to the success. Written sources and archive documents have been used in the study.

Keywords: Mustafa Kemal, Leader, Gallipoli, Victory, War.

Giriş

1914'te I. Dünya Savaşı başladıktan sonra Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında savaşa girmek durumunda kaldı. 1914'ün sonlarında Doğu Cephesi'nde, Erzurum Köprüköy ve Azap saldırılarının Osmanlı lehine değiştiği bir sırada Rus Çarı II. Nikola, 2 Ocak 1915'te İngiltere'ye müracaat ederek, Türkiye'nin herhangi bir yerinde yeni bir cephe açıp açamayacaklarını ve kendilerine askeri malzeme konusunda yardımcı olup olamayacaklarını sordu. İngiltere'nin bu duruma olumlu bakması üzerine yeni bir cephe açılarak Çanakkale Savaşları başladı (Taşkiran, 2009, 28). İngiltere tarafından kolay lokma olarak görülen Türk ordusu, Çanakkale Savaşları'nda hem denizde hem de karada paha biçilmez bir destan yazdı.

Başka bir ifadeyle Çanakkale Savaşı destanı, Yusuf Hikmet Bayur'un ifade ettiği gibi; Savaş malzemesi bulmak için düşmandan ganimet almayı hesaplayan, kum torbası olarak gönderilen çuvaları elbisesine yama yapan ve düşman öldürme fiilini Arıburnun'da bal yapmaya benzeten bir ordunun destanıdır.

Çanakkale Savaşları sırasında Amerikan büyükelçisi olan Henr Mongenthau, "Türkiye'deki Sefaret Yıllarım" adlı eserinde şu gerçeği ifade ediyor: "Bize gelen İngiliz ve Fransız raporları Çanakkale Savaşlarında iki bine yakın son model top bulunduğu şeklindeydi. İngilizler bu top hazinesini ortadan kaldıramadıklarını söylüyorlardı. Çanakkale'de yaptığım gezilerde bu topları gördüm. Türkler, on binlerce mermiyle kendilerini bombardıman eden müttefik donanmasına yanlış hedef verebilmek için gerçekten binlerce top namlusu kullanmışlardı. Bunlar, ağızlarına konan toz barutun zaman zaman alevlendiği, toprağa saplanmış olan binlerce soba borusundan başka bir şey

* Bu çalışma 18-20 Mayıs 2017 tarihinde Alanya Alaattin Keykubat Üniversitesi'nde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilimler Eğitimi ABD.

değildi" (Turan, 2006, 44). Bu ifadelerden de görüldüğü üzere Türk askerinin soba borusunu savaş malzemesi olarak kullanması çaresizlikten ortaya çıkmış üstün bir yaratıcılık gücüdür

Tarihte kazanılan büyük zaferlerin sebepleri çok çeşitli olduğu gibi Çanakkale'de kazanılan zaferinde sebepleri birden çoktur. Çanakkale Zaferi çeşitli etkenlerin bir bütün oluşturmasıyla kazanıldı. Bu mücadeleyi zafere götüren faktörler aşağıda anlatıldı.

1. Mustafa Kemal'in Rolü

Askeri bir mücadelenin kazanılmasında hiç şüphesiz liderin fonksiyonu ve rolü çok önemlidir. Bir liderin başarıya inanması ve içsel motivasyon gücü beraberinde zaferi getirir. Önderinde bulunan vatan sevgisinin mücadele azmine dönüştüğünü gören askerinin başarıya ulaşma şansı yüksektir. Çanakkale Savaşları, uzun ve köklü Türk tarihinde lider konumundaki kişi veya kişilerin, askerinin başarıya kilitlenmesi konusunda olağanüstü başarı sağladığı savaşlardan biridir. Çanakkale Savaşları'nda lider konumunda olan kişilerden olan Mustafa Kemal, başarıya inanarak, askeride başarıya inandırdı.

Barış zamanında Çanakkale savunması, Müstahkem Mevki Komutanlığı tarafından yapılmaktaydı. Yarımada'nın kuzeyinde Tekirdağ'da Türk III. Kolordusu vardı (Akça,2006,107-114) ¹. Mustafa Kemal III. Kolorduya bağlı XVIII. Tümen Komutanlığına atandı. Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşları'ndaki askeri dehası, ilk olarak düşmanın çıkarma yapacağı yeri doğru tespit etmesiyle ortaya çıktı.

Müttefikler ilk olarak 3 Kasım 1914'te saldırıya geçti (Çelik, 2015, 411-430). 5 Kasım'da yapılan tebliğde İngiliz ve Fransız zırhlılarının Çanakkale girişini bombaladıkları fakat önemli bir zarar vermedikleri ifade edildi (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013,77)². II. saldırının yapıldığı 19 Şubat'ta düşman birlikleri çok zayıf verdi. 18 Mart günü Çanakkale deniz savaşlarında düşman donanması tarafından Çanakkale boğazına karşı açılan ateşe büyük bir başarıyla karşı konuldu (Başbakanlık Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005, 44). Bu başarının ardından 22 Mart'ta Kumkapı önlerinde bir düşman gemisi batırıldı. Türk birliklerinin düşman donanmasına verdiği hasar İngiliz basınına yansiyarak bu vesileyle dünyaya duyuruldu (BOA. DH.EVM.VRK.00014.00085.001). Denizde kazanılan zaferin akabinde düşman birlikleri karaya yöneldi ve Çanakkale karadan geçilmeye çalışıldı.

Çanakkale de V.Orduyu komuta eden Limon Von Sanders tarafından Çanakkale Komutanlığı altında çıkarma yapılacak yerler şu şekilde belirlendi: Kuzeyde, Saroz Körfezi, Anadolu yakasında Kumkale, Gelibolu Yarımadasının güney ucunda Seddülbahir.

İngiltere ve Fransa'nın savaş planı ise şu şekildeydi: Kuzeyde yer alan Saroz Körfezi ile Anadolu yakasında yer alan Kumkale'ye birer sahte çıkarma yapılarak Türk birlikleri yanıltılacaktı. Ancak esas çıkarma Kabatepe'nin kuzeyine yani Arıburnu Bölgesine yapılacak ve buraya Anzak birlikleri çıkacaktı.

Mustafa Kemal ve Türk komutanlara göre düşmanın kıyıya çıkması engellenmeli savunma kıyıda yapılmalıydı. Ordu komutanı Sanders ise bunun tam tersini düşünmekteydi. Ona göre düşman kıyıya çıktıktan sonra karşı taarruzlarla denize dökülmeliydi. Çıkarmanın başlamasıyla onun bu görüşünün ne kadar sakıncalı olduğu ortaya çıktı (Ünalp, 2015, 37-64).

25 Nisan 1915'te İtilaf güçleri Gelibolu yarımadasında altı yere birden çıkarma yaptılar. Yukarıda verilen plan dahilinde İtilaf Devletleri'nin esas çıkarma yeri Kabatepe'nin kuzeyi yani Anzakların çıktığı yer olan Arıburnu Bölgesi oldu. V. ordu komutanı Limon Von Sanders ilk anda düşmanın çıkarma yapacağı yeri tespit edemeyince bu durum Yarbay Mustafa Kemal'in askerlik dehasını kanıtladığı yerdi (Akça,2006,107-114). Nisan ayındaki mücadelelerde askeri birliklere; buradaki herkes Balkan savaşlarının o yüz kızartan anılarının tekrarlanması yerine ölmeyi tercih edecektir, şeklinde yaptığı konuşmada askeri yüreklendirdi ve yenilginin acılarını hatırlatıp, askerinin önünde savaşarak onları gayrete getirdi. 1 Mayıs'ta yaptığı konuşmada ise askerlik görevini namus görevi olarak gördüğünü ifade etti. Bütün askerlerin aynı fikirde olduğunu ve

¹ III. Kolordu 7, 8, 9. Piyade tümenleri ile 9. Sahra topçu alayı ve III. Süvari tugayı ve I.Kolordu ikmal komutanlığından oluşuyordu. 2 Ağustos 1914'te Osmanlı Hükümeti seferberlik ilan edilince 9. Piyade tümeni hareketli bir ihtiyat oluşturmak üzere Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına bağlandı.4 Kasım 1915'te Tekirdağ'daki III. Kolordu Gelibolu'ya intikal etti. Ancak III. Kolorduya bağlı 8. Piyade Tümeni Sina'da görev yapmak için görevlendirildiğinden onun yerine 19. Tümen kuruldu. III. Ordunun Sarıkamış yenilgisinin ardından 20 Ocak 1915'te Yarbay Mustafa Kemal Sofya Askeri Ateşeliğ'in'den yeni kurulan 19. Tümen Komutanlığına atandı. (Akça, B.(2006). "Mustafa Kemal'in Askerlik Hayatında Çanakkale Savaşları'nın Yeri", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss.107-114).

² Çanakkale medhali bombardımanı hakkında alınan malumât-ı ahîreye nazaran bombardımana İngilizlerin zırhlı kruvazörleriyle Fransızların zırhlıları ve iki kruvazör, sekiz torpido iştirak ederek iki yüz kırk mermi attıkları halde pek mühim bir zarar ikâ'na muvaffak olamamışlardır. (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2013). *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları).

düşmanı denize dökmedikçe yorulmayacaklarını söyleyerek kazanmaktan başka çarelerinin olmadığını belirtmek istedi. (Yanardağ, 2015, 97-115).

Mustafa Kemal'in 19. Tümen Komutanlığı yaptığı sırada yaşanan olaylar liderin bir mücadeledeki etkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal'in başında bulunduğu 19. Tümen yedek kuvvet olarak ihtiyaç olduğunda kullanılmak üzere Bigali bölgesinde tutulmaktaydı. Ordu emri olmadıkça kullanılmayacaktı. Mustafa Kemal, Arıburnu ve Conkbayırı'nın önemini erken fark etti (Yanardağ, 2015, 97-115). Bigali bölgesinde daha fazla vakit kaybetmek istemedi (Atay,2010,104). 57. Alay ile 1 süvari bölüğü ve 1 dağ bataryasından oluşan müfrezenin başına geçti. Mustafa Kemal müfrezenin önündeydi. Sarıbayıra ulaştıklarında yaşananlar savaşı zafere dönüştürmedeki rolünü tam olarak ortaya koymaktadır (Görgülü,1995, 491-500). Mustafa Kemal Sarıbayır'a ulaştığında kıyıdan iç iç bölgeye çekilmekte olan takım erleriyle karşılaştı. Mustafa Kemal askerlerin önüne geçerek; "Niçin kaçıyorsunuz?" dedi. "Efendim düşman" dediler. "Nerede?" dedi. İşte! diyerek, 261 rakımlı tepeyi gösterdiler. Düşmanın bir avcı hattı 261 rakımlı tepeye doğru rahatça ilerlemekteydi. Kaçan askerlere bağırarak askerden kaçılmaz dedi. "Cephanemiz kalmadı" dediler. Cephanemiz yoksa süngünüz var" dedi. Askerlere bağırarak süngü taktırdı. Yere yatırdı. Askerlerin yere yatması sonucunda düşman birlikleri şaşırılmış tereddüt içinde ne yapacaklarına karar verinceye kadar gerideki Türk birlikleri yetişti (Yanardağ, 2015, 97-115). Sonra 57. Alaya emir vererek düşmanın kuzey kanadında kuşatıcı bir şekilde taarruza geçti. Bu taarruz sırasında Mustafa Kemal, askerlere şu emri verdi: "Size ben taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde, yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir (Ilgar, Uğurlu, 2004, 56)". Mustafa Kemal söylemiş olduğu bu sözlerle ölüm emrini verebilecek kadar cesur ve kararlı lider olduğunu ispatladı.

57. alayın başlattığı bu taarruz karşısında 15.000 kişilik düşman kumsala döküldü. Bu esnada Mustafa Kemal, 27. Alayında Kemalyeri üzerinde taarruz etmesi sonucunda düşman birlikleri geri çekildi. Anzak Kolordu Komutanı General Birdwood, Seferi kuvvetler Komutanı Amiral Hamilton'a birliklerinin hemen geri çekilmesini istedi. Karaya çıkan bu birlikler kendi kaderleriyle baş başa kaldılar.

Düşman birlikleri geri çekilirken Mustafa Kemal, askere şu emri verdi: "Birlikler geri çekilirken taarruz edeceğiz ve elimizden geldiği kadar malzeme götürmesine mani olacağız burası davar tarlası mı Türk toprağına girmek ne kadar güçse çıkmak da o kadar güçtür". Dedikten sonra taarruza karar verildi (Egeli,2004,16). Gerçektende taarruzdan sonra düşman birlikleri, malzemelerinin çoğunu bırakarak gitmişlerdir. Mustafa Kemal, burada zekasını kullanarak düşman birliklerinden malzeme temin etti (Egeli, 2004,16). Mustafa Kemal, çarpışmalar esnasında askerle birlikte hareket ederek korkusuz davrandı. Savaşlarda yapılan mücadelede komutanların bu şekilde askerle birlikte hareket etmesi başarıyı getirmektedir. Komutanlar, birliklerinin başında olmadıkça savaş yönetimi ters sonuç vermektedir. Bu durum Çanakkale Savaşlarında düşman birliklerinde gözlemlendi. İngiliz komutanlar, askerle birlikte hareket etmediğinden dolayı emir komuta zincirinde bir boşluk vardı (Tezcan, 2011, 175).

Mustafa Kemal'in liderlik vasıflarından biride kritik anlarda sağlıklı karar verebilmektir. 57. Alay ve 27. Alay taarruzlarında görüldüğü gibi durumu çabuk kavrayıp hemen karar vererek verdiği kararı cesaretle uygulamak ve gerektiği zaman hiç kimseden çekinmeden sorumluluk ve yetkiyi üzerine almaktaydı. Bu özellikler savaşın seyrinin Türk ordusunun lehine çevrilmesine vesile oldu.

Çanakkale Savaşlarında cephede bulunan H. Cemal 1915'te yazdığı Ulu Cenk isimli kitabında Mustafa Kemal'in Arıburnun'daki başarısını şu şekilde kaleme aldı: "Çanakkale'ye bir zafer heykeli dikmek şerefi ile Türkler şeref kazanacaklarsa o heykelin, Çanakkale'yi kurtaran Mustafa Kemal Bey olması lazımdır. Başkası olamaz. Bu hak kimseye verilemez" (Görgülü,1995, 491-500).

Nisan ayının sonlarında boğazın Anadolu kısmında hiç düşman bırakılmadığı, Ayrıca bir kaç gündür düşmandan boğaza karşı bir teşebbüsün olmadığı belirlendi (Başbakanlık Genel Müdürlüğü,2013,187). Nisan ayında kazanılan başarılar bütün İslam aleminde sevinçle karşılandı (BOA. HR.SYS.2323.00015.001).

Düşman birlikleri, Ağustos 1915'te Gelibolu'da kayıp vermenin üzüntüsü içerisinde ikinci taarruza karar verdiler. Anzak Koyu'nun hemen kuzeyindeki Suvla Koyu'na çıkarma yapmak için planlar geliştirdiler. Hamilton, Limni Adasında toplanan yeni beş İngiliz Tümeni'ni Arıburnu'nun daha kuzeyindeki Suvla Koyuna çıkararak burada Kocaçimen ve Conk Tepesi'ni ele geçirmeyi planlıyordu. Anafartalar sahillerine çıkarma yapılacak olursa burada karşılarında Alman Yarbay Vilmer komutasındaki dört taburluk Türk birliğinden başka kimse olmayacaktı. Böylece Çanakkale Boğazına ulaşacaklardı. Bu esnada V. Ordu komutanı Limon Von Sanders, Saroz Körfezini hala en kritik çıkarma yapılabilecek bölge olarak görüp VII. Ve XII. piyade tümenlerini burada tutuyordu. Ancak Mustafa Kemal, daha yaz ortalarında askeri dehasını ve önsezisini kullanarak Suvla Koyunun saldırıya ne kadar açık olduğu konusunda üstlerine uyarıda bulunmasına rağmen dikkate alınmadı.

6 Ağustos 1915'te düşman birlikleri Mustafa Kemal'in önceden tahmin ettiği Suvla Koyuna çıkarma yaptılar. Kıyıya kolay çıkmalarına rağmen Anafartalar sırtlarını hemen ele geçiremediler. Bunun üzerine 9 Ağustos 1915'te 5. Ordu komutanı Limon Von Sanders Anafartalar bölgesini savunmak için askeri yeteneğine güvendiği Yarbay Mustafa Kemal'i Anafartalar grup komutanlığına getirdi (Ünalp, 2015, 37-64)³. Anafartalar grup komutanlığına atanan Mustafa Kemal, düşüncelerini şu şekilde ifade etti: "Böyle büyük bir sorumluluğu almak kolay bir şey değildir. Fakat ben vatanım yok olduktan sonra yaşamamaya karar verdiğim için bu sorumluluğu yükledim"(Atay,2010,105). Bu ifadelerden de görüldüğü üzere kritik anlarda vatan kurtuluşu için büyük sorumluluklar almaktan çekinmedi. Ardından Anafartalar da bir dizi taarruz başlattı⁴(Tezcan,2011,175). 10 Ağustos 1915'te Kocaçimen, Conkbayırı hattının önemli noktalarını İngilizlerden aldı.

Conkbayırını geri almak için yapılan mücadeleler de Mustafa Kemal, Türk askerine şöyle hitap etti: "Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Önce ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız". Mustafa Kemal'in kırbacını indirmesiyle askerler demirden bir kitle halinde hücumla kalkmışlardır. Bu olay Mustafa Kemal'in askerlerin üzerinde lider olarak etkili olduğunun ve emir komuta zincirinin muntazam olduğunun göstergesidir(Ünalp, 2015,37-64). Ayrıca burada Mustafa Kemal'in uyguladığı komutanlık sanatı ortaya konuldu. Muharebelerde sayısal kuvvetler değil, elinizdeki kuvveti uygun zamanda uygun yerde azim ve şiddetle kullanmak başarıyı getirir. Bu da Mustafa Kemal gibi başarılı kişilerin yapacağı iştir (Tezcan,2011,175). Uyguladığı askeri strateji ve taktik sayesinde otuz bin kişilik düşman taarruzunu durdurdu (Mayatepek, 2015, 145).

Conkbayırın' daki çatışmalarda bir şarapnel parçası Mustafa Kemal'in göğsüne isabet etti. Mustafa Kemal bu durumda bile kendini düşünmeyerek, askerlerin morali bozulmasın diye olayı kimseye duyurmadı. Bu olay da yine Mustafa Kemal'in vatan millet sevdalısı olduğunu gösteren, liderlik vasıflarını cepheye yansıttığı başka bir olaydır.

Çanakkale Savaşları sırasında İngiliz Hükümetinin Bahriye Nazırı Churchil, Mustafa Kemal'in savaştaki rolünü şu şekilde ifade eder;" Mustafa Kemal'in Anafartalar'daki başarılı harekâtından sonra geceyi bu paha biçilmez sırtı alma hazırlığı içinde büyük çaba harcayarak geçirdi. Kendisinin yönettiği şiddetli baskın hücumu ile bu dar bölgede yerleşmiş olan 1000 kişilik İngiliz kuvvetini yok etti. Türkler Conkbayırını aştılar ve orda kaldılar"(Akça,2006,107-114).

Yine Anafartalar savaşları hakkında Fransız Binbaşı Larşer, kazanılan başarı kısmen Mustafa Kemal'in direnme gücü sayesinde oldu. Mustafa Kemal, en tehlikeli karşı saldırıları idare etti diyerek Anafartalar'daki Mustafa Kemal'in rolünü vurgulamıştır.

Diğer yandan Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşlarından sonraki konuşması liderlik özelliklerini ortaya koymaktaydı. Onun gerçek bir lider olduğunu farklı bir karakter taşıdığını kanıtlayan sözleri şu şekildedir: "Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağındaınız. Huzur ve sükun içinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarımız, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra artık bizim evlatlarımız olmuşlardır"(Turan,2006, 175). Burada Mustafa Kemal, düşman askerlerinin annelerine seslenerek insanlık duygularıyla hareket etti. Düşman askeri için söylenen bu sözler her insanın söyleyemeyeceği yalnız Mustafa Kemal gibi ulvi bir karaktere sahip kişilerin kullanacağı ifadelerdir.

Çok sayıda asker ve idareci Mustafa Kemal ile ilgili övgü dolu söyleyerek, kanaatlerini ifade ettiler. Bunlardan biride Yeni Zellandalı tarihçi Alan Moorehead'dır. Moorehead'a göre İtilaf devletleri için en büyük talihsizlik küçük rütbeli ama dahi bir subayın orda olmasıydı. Askeri dehası yüksek olan Mustafa Kemal'in orda olması Türk ordusu açısından zaferi getirdi, şeklindeki anlayışı yabancıların Mustafa Kemal'e bakış açısını ortaya koymaktadır.

³ 7-8 Ağustos 1915'te Conkbayırı civarında çarpışmalar yaşandı. V. Ordu Komutanı Sanders, Saroz grup komutanı Fevzi Bey'e emrindeki 7. ve 12. Tümenlerle Anafartalar'a hareket etmesini söyledi fakat Fevzi Bey, askerlerin dinlenmesi gerektiğini düşünerek 9 Ağustos sabahı harekete geçilmesi gerektiğini söyledi. Bunu öğrenen Sanders, Albay Fevzi Bey'i görevden aldı. Aynı gece Mustafa Kemal, Anafartalar Grup komutanı olarak atandı. V. ordu kurmay başkanı Albay Kazım (İnanç) Bey, telefonda Mustafa Kemal'e çare kalmadığını izah etti. Mustafa Kemal, bölgedeki bütün kuvvetlerin kendi komutasına verilmesini söyledi. Kazım Bey'in çok gelmez mi sorusuna az gelir dedi. Esat Paşa, Mustafa Kemal'e Anafartalar grup komutanı olarak görevlendirildiğini bildirdi.(Ünalp.F.Rezzan,(2015). Çanakkale Muharebeleri ve Mustafa Kemal, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı: 18, ss. 37-64).

⁴ Mustafa Kemal, düşmanın durumunu değerlendirerek, 9. İngiliz Kolordusu ile güneydeki Anzak Kolordusunun birleşmesini önlemek amacıyla onların taarruz dengesini bozmak istemiştir. Damakçılık bayırı yönünde yaptığı taarruzla iki kolordunun birleşmesini önlemiştir. (Tezcan.Y (2011). 06-10 Ağustos 1915 Anafartalar Muharebeleri'nin Kazanılmasında Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal'in Ayak İzleri ve Komutanlık Sanatı, 100. Yılında Çanakkale Zaferi Sempozyumu, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü).

Savaşı zafere dönüştüren etkenlerden biride Mustafa Kemal'in komutası altındaki askerlere duyduğu güvendi. Bir gün bir sohbet esnasında bir komutanın Türk askerine yaptığı eleştiriye tepkisi çok sert oldu. Komutan şu şekilde bir eleştiride bulundu. *"Efendim Türk askerlerinden hayır yoktur. Bunlar hayvan sürüsüdür. Yalnız kaçmayı bilirler. Allah korusun, kimseyi böyle bir duygusuz sürüye kumandan etmesin. Mustafa Kemal şu cevabı vermiştir. "Türk askeri kaçmaz, kaçmak nedir bilmez. Eğer Türk askerinin kaçtığını görürseniz, kabul ediniz ki onun başındaki kumandan kaçmıştır"*(Tuncoku,2002,126), şeklindeki düşüncesiyle Türk askerine duyduğu güven ve verdiği değeri ifade etmekteydi.

2. Türk Askerinin Rolü

Türk askerinin ölümü hiçe sayan kahramanlığı ve sabır ve iradesinden dolayı İtilaf güçleri zaferden mahrum oldu. İsmet Görgülü'nün *"Çanakkale'de Almanların Niyeti"* adlı eserinin sonuç kısmında Türk komutanların ve askerinin niteliklerinden şu şekilde bahsedildi: *"Çanakkale Muharebelerinde Almanlar kendi çıkarlarına göre hareketi yönlendirmiş ve yönetmiştir. Bunu yaparken müttefikleri olan Türkleri dikkate almamışlardır. Sadece niyetleri doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Tüm çıkarıcı planlamalarına rağmen Çanakkale Savaşı Türk komutanların stratejik başarısı ve askerinin sabır irade ve inancıyla lehte sonuçlanmıştır"*(Görgülü, 2003, 78).

Çanakkale Savaşlarında kazanılan zaferde Türk askerinin kahramanlığı dillere destandır. Kasım 1914'te savaşın ilk kıvılcımları gelmeye başladı. Düşman birliklerinin donanmaları Kasım 1914'ten itibaren Türk kara sularında görüldü. Şubat ayına kadar nabız ölçer gibi yapılan küçük çaplı saldırılar Türk birlikleri tarafından kolaylıkla geri püskürtüldü. 5 Mart'ta mücadeleler yoğunlaştı. İtilaf devletlerinin donanmalarının Saroz Körfezini bombalamasıyla Seddülbahir ve Kumkale'de karaya çıkan düşman birliklerini Türk birlikleri başarıyla geri püskürttü. 27. Alay onuncu bölük çavuşlarından Mustafa oğlu Mehmet çavuş ve kumandasındaki askerler süngü hücumuyla düşmanı uzaklaştırdı. Seddülbahir'de yapılan direnişte Mehmet Çavuş'un tüfeğinin mekanizması bozuldu. Mehmet Çavuş, silahı bozulmasına rağmen mücadeleyi bırakmayarak, sonuna kadar savaşmaya devam etti. Bunun üzerine Mehmet Çavuş, kaya parçaları atarak düşmana saldırdığı sırada başından ve göğsünden yaralandıktan sonra mücadeleyi bırakmak zorunda kaldı. Savaştan sonra kahramanlığından dolayı kendisine on Osmanlı lirası ödül verildi.

Adını tarihe altın harflerle yazdıranlardan biride Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa'dır. 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığına atanan Cevat Paşa, başkomutanlığa verdiği raporda; Düşman birliklerinin denizden yaptığı bir saldırıda savunmanın boğazın iç kısımlarında yapılması gerektiği üzerinde durdu. Erenköy Koyunun düşmanın sığınmasına engel olacak şekilde mayınlanması önerdi. 13 Ağustos 1914'te Boğaz girişinde İngiliz gemilerinin görünmesi üzerine Cevat Paşa'nın emriyle her türlü tedbir alındı.

Cevat Paşa'nın önerisinden altı ay sonra yedi martı sekiz marta bağlayan gece Erenköy Koyu önlerinde karanlık limana yüzer metre aralıklarla yirmi altı mayını yerleştirilerek, diğer on hattan farklı şekilde sahile paralel bir mayın hattı tesis edilecekti. 280 tonluk Nusret Mayın gemisi 6 subay ve 54 erle denize açıldı. Cevat Paşa'nın talimatıyla saat 3:20 de yirmi altı mayın döşendi (Baş,2015, 89-116).

Cevat Paşa'nın bu askeri dehası sonucunda 18 Mart 1915 deniz savaşlarında büyük bir başarı kazanıldı. Cevat Paşa'nın deniz harekâtında ki askeri planlaması düşman gemilerinin deniz yoluyla Çanakkale'yi geçememesi ve geri çekilmelerine sebep oldu. Bu başarı Times gazetesine şu şekilde yansdı: *"18 Mart'ta dünya kara sularında beş binin üzerinde gemi hizmet veriyordu. Nusret'in yaptığı bir yana beş bin geminin yaptığı bir yanaydı"*(Baş,2015, 89-116).

Türk askeri, ona zaferi kazandıran savaş gücü ve azmini düşmanın denizdeki yenilgisinin ardından 25 Nisan 1915'te ortaya koydu. Bu tarihte Seddülbahir ve Teke koyunda yapılan şiddetli ve kanlı çarpışmalardan sonra düşman birlikleri dört km kadar ilerledi. Bu koyun batısında beş manga askerin başında onuncu bölük ikmal erlerinden Ezineli Yahya Çavuş vardı(Eyicil,2009, 317-370). Çarpışmalarda Ezineli Yahya Çavuş, Türk askerinin özelliklerini bütün şeffaflığıyla gösterdi. Yahya Çavuş beraberindeki Türk askerleriyle birlikte dillere destan bir savunma yaptı. Altmış üç arkadaşıyla üç bin düşmanı sahile çivileyerek iki binini öldürdüler. Düşman birlikleri kendisiyle mücadele eden birliklerin bir tabur değil de, elli altmış kişi olduğunu görünce hayretler içerisinde kaldı. Elli altmış askerin bir tabur gücüyle savaşması Türk askerinin istediğinde neler yapabildiğini net bir şekilde gösterdi (Turan, 2006,64).

Türk askeri, düşman birliklerine karşı mücadelelerinde geride bıraktıkları anne babalarını çocuklarını eşlerini düşünmeden mücadeleye katıldı. Düşman siperleri üzerine saldıran subaylar bunları izleyen erler, göğüs kabartıcı ve sonuna güvenle baktırıcı, insanı takdir duyguları içinde bırakan bir taarruzla akıyorlardı (Ilgar, Uğurlu,2004,56).

Ayaşlı Ecir Bin Mustafa, mücadelede etkili olan isimlerdendi. Bulunduğu siperde düşmana attığı mermi kovanları yarım metre yüksekliğinde bir yığın oluşturdu. Diğer bir ölümsüz isimde Mustafa

onbaşı'dır. Mustafa onbaşı Kirte savaşında mermisi bitince düşmana süngüyle saldırdı. Süngüsü kırılınca da el bombasıyla sonuna kadar mücadele etti (Eyicil,2009, 317-370).

25 Nisanı takip eden günlerde Seddülbahir ve Teke Burnunda yapılan mücadelelerde Türk askerinin saldırılarıyla düşman denize döküldü(BOA.HR.SYS.2323.00001.003). Nisan ayında yapılan mücadelelerde düşmanın teslim bayrağı çekmesi üzerine düşmanı teslim almaya giden Türk birlikleri üzerine ateş açılması sonucu Türk askeri çok fazla zarar gördü. Yine aynı dönemde Düşmanın Saroz Körfezine çıkmak istemesi üzerine düşman birlikleri geri püskürtüldü. Böylelikle nisan ayı Türk birliklerinin başarısıyla sonlandı(BOA.HR.SYS.2323.00001.003).

Yine nisan ayında yapılan mücadelelerde düşman birlikleri Kumkale Koyu'nun içine sıkıştırılarak dar bir sahaya hapsedildi(Baş,2015, 89-116).

29 Nisan 1915'te Boğazın Anadolu yakasında hiç düşman kalmadığı belirlendi(BOA.HR.SYS.2110.00003.014).⁵ Aynı tarihte Seddülbahir önünde iki düşman gemisi karaya oturtuldu ve düşman birliklerinin asker dolu sandalı batırıldı (BOA.HR.SYS.2110.00003.014).⁶

Türk askerinin vasıfları hakkında değerlendirme yapanlardan biride Fransız binbaşı Larşer'dir. Larşer, Anafartalar savaşları hakkında Türk azmi Türklerin savunmadaki üstün direnişi ve komuta kademesindeki vatanseverce hareketleri bu zaferde önemli rol oynadı, diyerek düşüncelerini ifade etti (Akça,2006,107-114).

11 ve 12 Ağustos muharebelerinde düşman birlikleri, karşı muharebeye geçtiyse de Türk birliklerinin kahramanca verdiği karşılık sonucunda düşman birliklerinin çoğu ortadan kaldırıldı (Başbakanlık Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005,51).

Ağustos ayındaki muharebelerde Çanakkale'de bulunan Alman Gazetesi Muhabiri'nin Düşman son haftalar pek çok gayret sarf etti. Fakat asıl gayret ve takdir edilecek şey varsa o da Türk askerinin cesaret ve şecâatidir(Develioğlu, 2002, 982). Düşman birlikleri, bütün gayretlerine rağmen Türk askerlerini yenemediler, şeklindeki sözlerinden Türk askerinin Çanakkale'de üstün bir çaba sarfettiği ortaya çıkmaktadır (Başbakanlık Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005, 33).

Savaşma gücünün ve metanet, cesaretin maddi olanak ve imkanlarla ölçülemeyeceği Türk askeri tarafından aşikar bir şekilde ortaya konuldu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nde bulunan Fransızların ünlü Le Monde gazetesi muhabiri ülkeyi gezerken; "yoksul ve aç olmalarına rağmen isimleri Gazanfer Muzaffer ve Mücahittir. Bu millet yenilmez", şeklinde yaptığı tespit bu gerçeği ortaya koyar (Niyazi, 2003,530).

Çanakkale'de V.ordumuzu komuta etmiş Limon Von Sanders'de benzer tespitlerde bulundu. Ona göre Türk askerleri fakirdi. Buğday kırığından yapılmış çorba en önemli yemekleriydi. Taş üzerinde yatıyor, güneşe, fırtınalara soğuğa yağmura karşı korumasız siperlerde çamur ve toz içinde günler geçiriyorlardı. Fakat dünyanın bütün vasıta ve imkanlarına sahip düşmanlarıyla aslanlar gibi dövüşüyorlardı. Türk askerini yakından tanımış ve görmüş biri olarak Limon Von Sanders bu sözlerinde maddi imkansızlıkları olmasına rağmen vatan savunmasında aslana dönüştüklerini vurgulayarak düşüncelerini izah etti. (Niyazi, 2003,530).

Savaşlarda zafer elde edebilmek için öldürmek normal kabul edilir. Fakat uyulması gereken bazı kurallar esastır (Esenkaya, 2011, 51-95)⁷. Bu esaslara savaş hukuku veya ahlakı denilir. Dünyadaki savaşları kaleme alan tarihçilere bakıldığında hiçbir kalemde Türk askerinin savaş etiğine uymadığı yazılmadı. Türk askeri her zaman savaş ahlakına uymaya çalıştığı belirtildi. XIV. Sahra hastanesinde görevli olan bir İngiliz subayı konuyla ilgili olarak şunları söyledi: "Hastanemizi kurduktan sonra bütün çarpışmaların ardından hastanemiz yakınına sadece üç mermi düşmüştü. Onun için bile Türk Komutanlığı derhal açıklama yapıp özür diledi. Onlar isteselerdi hastanemizi bir anda havaya uçurabilirlerdi. Türk askerleri en cesur en iyi savaşçıları değil aynı zamanda en centilmen askerleridir (Turan, 2006,172). Türk askerlerinin hastaneleri bombalamamalarına karşılık

⁵ Kumkale civarına çıkan düşman gemi ateşleri altında mu'annidâne sebat etmeye çalışmış ise de kıta'atımız tarafından kâmilten tard edilmiş ve el-yevm Boğaz'ın Anadolu kısmında hiç düşman bırakılmamıştır. (BOA.HR.SYS.2110.00003.014.)

⁶ Seddülbahir önünde iki düşman nakliye sefinesine birçok isabetler vuku' bulmuş ve birisi der-akab karaya oturmuşdur. Nakliye gemilerinin civarında bulunan asker dolu birçok sandallar ve römorkörler ile cerredilen müte'addid mavnalar römorkörleriyle birlikte batırıldı. (BOA.HR.SYS.2110.00003.014.)

⁷ 1864'te savaşta uyulacak kurallarla ilgili olarak bir sözleşme imzalandı. Bu sözleşmede; savaş esnasında sivil birimler, hastaneler, sargı yerleri, hastane gemileri ve bu gemilere hasta taşıyan sağlık hizmetleriyle görevli deniz araçları ile karada; yaralı hasta taşıyan ve ambulans görevi yapan araçların savaştaki statüsüne yönelik pek çok kural bulunmaktaydı. 1906'da Cenevre Sözleşmesine insani prensiplerle ilgili bazı yeni esaslar eklendi. Bu sözleşmeye eklenen maddelerden biride Kızılay bayraklarının asıldığı yerlere saldırı yapılmamasıyla ilgiliydi. Daha sonra Cenevre Sözleşmesinde bulunan hükümler 18 Ekim 1907 Lahey Sözleşmesinde tekrarlandı. (Esenkaya, A.(2011). Çanakkale Savaşlarında İtilaf Devletleri'nin Savaş Hukukuna Aykırı Davranışları, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, Sayı:4, ss.51-95).

Düşman askerleri aynı nezaketi gösteremedi. Arıburnu civarındaki mücadelelerde Hilal-i Ahmer işaretli Türk hastanelerine on iki bomba atıldı. Bu durum dokuz askerin mecruhiyetine (Develioğlu,2002,982)⁸ sebep oldu.

Türk askerlerinin savaş hukukuna uyduğunu söyleyen İngiliz yazar Robert R. James Türklerin çekilirken su kaynaklarını zehirlemediklerini oysa İngiliz ve Fransızların hastaneleri ve sargı yerlerini topa tuttıklarını ifade etti (Turan, 2006, 166).

Düşman birliklerinin hastaneleri bombaladığı Amerikan sefaretine ve Fransa hükümetine bildirildi(BOA.HR.SYS.02417.00063.013)⁹. 4 Şubat 1915'te Amerikan sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen takirde bombalama olaylarının kaza olduğu, Fransa Hariciye Nezaretinden Paris'deki Amerikan sefaretine gönderilen notada ise bombalama esnasında kimsenin zarar görmediği ifade edildi (BOA.HR.SYS.02417.00063.012). Bu açıklamalar gerçeklerle bağdaşmamaktaydı.

Hastane bombalama olaylarından biride Gelibolu'da yaşandı.2 Mayıs'ta Gelibolu Kasabası bombardıman edildi. Askeri hastanenin durumu ciddiydi. İngiliz gemileri hastanelere saldırdı (Esenkaya, 2011, 51-95).Yine 10 Mayıs 1915'de Hariciye Nezaretine yazılan yazıda; İngilizlerin Çanakkale Savaşları esnasında Maydos kasabasında Hilal-i Ahmer bayrağı çekilmiş olan hastaneyi bombalayarak otuz yaralıyı şehit ettikleri ifade edildi (Esenkaya, 2011, 51-95).

Ayrıca Çanakkale Savaşları'nda İngilizler, savaş kural ve ahlakını ihlal ederek kimyasal gaz kullanmaya çekinmemişlerdir. Bahriye Nazırı Churchill, Çanakkale'de Kimyasal gaz kullanılmasını Lordlar Kamarasında gündeme getirdi. Lordlar kamarasında yapılan tartışmada bunun bir insanlık suçu olduğu dile getirilince Churchill, "Türkler insan değildir". Bu yüzden gaz kullanılmasında bir sakınca yoktur, diyerek oradakileri ikna etti. .Bu konuşmanın ardından variller dolusu gaz gemilere yüklenerek Çanakkale'ye gönderildi. Türk birlikleri, kimyasal gaz kullanılmasına rağmen savaş hukukuna göre savaştılar (Eyicil,2009, 317-370).

Türk askerinin mücadele gücünü arttıran sebeplerden biride vatanın namus olarak görülmesidir. Mustafa Necati'nin de ifade ettiği gibi Çanakkale, Türkiye'nin 1914 Aralığından başlayarak milletçe benimsenerek korunması şart bilinen namus haline geldi (Turan, 2006,164). Türk askeri, vatani namusu olarak gördükleri için namuslarını kaybetmemek adına üstün bir mücadele sergilediler.

Türk askerinin vatan konusundaki duyarlılığını en güzel ifade eden Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun sözleri çok manidardır: "Cihan tarihi, senin kadar kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir, ya da hiç kimsenin"(Turan, 2006,124). .

Çanakkale Savaşlarında mücadele eden birçok kişi vardır. Mustafa Kemal, III. Ordu komutanı Esat Paşa, Cevat Paşa, 57. Alay komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey, 27. Alay komutanı Şefik Bey, hepsi tarihe altın harflerle yazılmayı hak ettiler. (Mayatepek, 2015, 144). Bu isimlerin dışında Tümen komutanları, Albay Halil Sami, Yarbay Hasan Basri, Albay Refet Bey, Alay Komutanı Hafız Kadri, tabur Komutanı Mahmut Sabri Bey gibi daha nice kahramanlar övülmeye değer işler yapmışlardır (Mayatepek, 2015, 144).

3. Manevi Gücün Etkisi

Çanakkale Savaşları'ndan sonra manevi gücün etkisi sürekli olarak tartışıldı. Yalnız burada dikkati çeken nokta bu gücü Türklerin dışında diğer liderler tarafından da ifade edildi. İngiliz Generali ve Akdeniz Birleşik Kuvvetler Komutanı Hamilton konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade ett: "Bizi Türklerin maddi gücü değil manevi gücü mağlup etti. Çünkü onların atacak barutu bile kalmamıştı. Fakat biz, gökten inen güçleri müşahede ettik"(Turan, 2006,124). Hamilton'un konuyla ilgili bu sözleri manevi gücün etkisini sadece Türklerin değil bütün dünyanın konuştuğunun ispatıdır. Hamilton ayrıca Türk askerini zafere ulaştıran faktörleri sayarken bunlardan birinin de maneviyat olduğu ifade ederken Alman subayı Mühlman'ın yazdıklarına göre düşmanın maddi üstünlüğü karşısında Türkler'e zaferi kazandıran şey manevi üstünlükleriydi(Kocabaş, 2005,141).

General Hamilton'un Harbiye Nezaretine yazdığı raporunda Türkler birbiri ardınca Allah Allah haykırışlarıyla pek yiğitçe saldırdılar ve savaştılar ifadesi vardı. Yine Alman Albay Hans Kannengeisser Türk askerlerinin çok dindar olduğunu ve bu durumlarının kazanılan zaferde etkili olduğunun üzerinde durdu. Avusturya Ateşemiliteri Pomiansky'in bu konudaki düşüncelerine bakıldığında Türklerin ahiret

⁸ Mecruiyet: Yaralanma (Develioğlu.F.(2002). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

⁹ Düşmanlarımızın Çanakkale muhârebâtı esnasında kavâ'id ve ta'ahhüdât-ı düveliye hilâfında Maydos kasabasını ve o miyânda Hilâl-i Ahmer bayrağını çekmiş olan hastahâneyi topa tutmalarından düşman tayyârelerinin Hilal-i Ahmer işareti bulunan hastahâne çadırlarını bomba atarak tahrib etmelerinden ve Havuzludere'deki Hastahânelere ve 19'uncu Sihhiye bölüğüne düşman tayyârelerinin bomba atmalarından dolayı evvel ve ahir Amerika sefâretine sebk eden tebligâtımıza cevâben Fransa Hükûmeti'nin bu bâbdaki cevâbını hâvî olduğu beyânıyla Amerika sefâretinden zeylen vârid olan takrîr ile tevdi' kılınan notanın ve melfûfunun tercümeleleri dahi matviyyen tesyar edildi. Emr u fermân.(BOA.HR.SYS.02417.00063.013).

hayatına inandıkları için savaşı dünyanın sonu olarak görmediklerinden savaş esnasında neşelendiklerini ifade etti. Türk askerleri inançlı kişiler olduğu için İslam inancındaki şehitlik mertebesi askerin mücadele gücünü arttırdı. İslam inancı, dinini canını malını namusunu korumayı öğütledi. Hz. Muhammet dini, canı, malı namusu için ölen şehittir, dedi. Dinini canını malını koruyan insan iki büyük mertebeden birine kavuşur. Bunlardan biri şehitlik diğeri gaziliktir (Tevbe Süresi, 9/52). Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın, bilakis onlar diridirler. Fakat siz farkında değilsiniz (Bakara Süresi, 2/154; Al-i İmran Süresi, 3/169-170). Şeklindeki ayetlerle İslamiyet'te şehit ve gazi mertebelerinin kıymetinden bahsedildi. Türk askeri bu şuurla hareket ettiği için ölmekten ve yara almaktan çekinmedi. Buda yine manevi gücün farklı bir tarafıdır.

14 Mayıs'da Bombasirtı- Cesarettepe arasındaki Türk mevzilerine karşı yapılan saldırı da Mustafa Kemal 'in Türk askerinin manevi gücünü açık bir şekilde ortaya koyan sözleri şu şekildedir: *"Karşılıklı siperler arası mesafe sekiz- on metre yani ölüm kaçınılmaz. Birinci siperdekilerin hiçbirisi kurtulmamacasına düşüyor. İkinci siperdekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılıkla biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini de biliyor ve en ufak çekinme bile göstermiyor. Sarsılmak yok. Okuma bilenler Kur'an okuyor ve cennete gitmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler, kelime-i şahadet getirerek yürüyorlar. İşte bu, Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren ve tebriğe değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur"* (İlgar,Uğurlu, 2004,56; Ünalp, 2015,37-64). Mustafa Kemal'in bu sözlerinde de görüldüğü gibi Türk askerlerinin inançlı kimseler oluşu, ahiret hayatına göre ölümün bir son olmayışı onlardaki mücadele gücünü artmasına sebep oldu.

18 Mart 1915 deniz savaşlarının yapıldığı gün savaşın kazanılmasında etkili olan isimlerden biride Seyit onbaşıdır. Seyit onbaşı Rumeli Mecidiye tabyasının erbaşlarından. Seyit onbaşının görevli olduğu bataryanın topları düşman ateşinden zarar gördü. Bataryadaki dört toptan bir tek top sağlam kaldı. Bu topunda mermileri namlu ağzına götüren vinci arızalıydı. Bunun üzerine seyit onbaşı yaklaşık 275 kg ağırlığındaki top mermilerini sırtlayarak top merdivenlerini çıkararak mermileri top kundağına yerleştirdi. Seyit onbaşının üçüncü atışında İngiliz savaş gemisi Ocean (Oşin)'ı vurdu (Hurç, 1999,62-95). Atılan merminin gemiye hasar vermesi üzerine içindeki mürettebat gemiyi terk etti. Komutan Cevat Paşa, merminin bir defa da kendi huzurunda kaldırılmasını istedi. Fakat Seyit onbaşı kaldıramadı.

Koca Seyit mermiyi kaldıramaması üzerine şöyle cevap verdi:

"Ben bu mermileri kaldırırken, gönlüm Allah'ın feyiyle doldu. Kendimde bir başkalık hissettim. İlimle, erdemle, ibadetle elde edilir bir iş değildi. Ancak bu kuvvetin sırrı o anda Allah'ın ihsan ettiği bir vergi idi. Bu ağırlığı kaldıracak kadar bir makama varmışsam bu dua ve rıza ile olmuştur. Paşam, karşımda düşman olsun gene kaldırırım. Ama şimdi kaldırmam mümkün değildir komutanım" (Hurç, 1999,62-95).

Müstahkem Mevki Kumandanı Cevat Paşa (Çobanlı) Arapkirliydi. Çok alim yetiştiren bir sülaledendi ve İman-ı kamil bir askerdi. Rüyasında Peygamber Efendimizi görmüş Ona Hz. Muhammed karanlık Limana mayınları nasıl döşeyeceğini tarif etmişti. Bunun zerine rüyasında gördüğü tarife göre mayınların döşenmesini emretti. Cevat Paşa rüyasında gördüğü gibi mayınları döşedi. Bu vesileyle düşman donanmasına zarar verildi (Hurç, 1999,62-95).

4. Çanakkale'de Türk Kadınının Etkisi

Çanakkale Savaşları dünya tarihinin en çetin savaşlarından biridir. Ülke toprakları istila edildiği için millet olarak yediden yetmiş yediye herkes vatanını korumayı bir vazife olarak görmekteydi. Topyekun bir şekilde cepheye koşuldu. Cephe gerisinde yalnız çocuklar ve yaşlılar kaldı. Türk kadını ise hiç düşünmeden cepheye koşarak vatan savunmasında görev aldı. Büyük çoğunluğu cepheye kayıtlı olarak gelmediği için binlercesi isimsiz ve mezarlı bir şekilde kayboldu (Bektaş, 2015, 118-123).

Mücadele esnasında kurulan cemiyetlere yoluyla Türk kadını vatan savunmasında önemli görevler icra etti. Örneğin Hilal-ı Ahmer Cemiyeti Hanımlar merkezi, Osmanlı Hilal-ı Ahmer Cemiyeti bünyesinde 20 Mart 1912'de "Osmanlı Hilal-ı Ahmer Hanımlar Merkezi" adıyla kuruldu. Bu teşkilatta kadınlar etkili bir şekilde Hilal-ı Ahmer faaliyetlerine katıldılar ve kadınlar cepheye savaşan askerlere, hastalara kimsesizlere ve bakıma muhtaç olanlara yardım ettiler(Bektaş, 2015, 118-123).

Bu merkez verdiği ilanla Osmanlı hanımlarını iş başına çağırdı. İlan şu şekildeydi: *"ellerinizi kollarınızı mu'tel kılmayınız... vatan yalnız silahla müdafaa olunmaz. Müdafaanın bir de manevi olan kısmı vardır. Hrbe giden erkeklerin istirahat-ı vicdaniyesini temin için arkada bıraktıkları evlad-u iyale hüsn-ü muamele ve ibraz-ı muavenet etmek, sonra da sahne-i harbde mecruh düşün gazileri tedavi ve teselli eylemek kadınlara terettüb eden vazaiif-i vataniyenin en birincisidir. Askere çamaşır yetiştirmek lazım, dikiş dikmek veyahut diktirmek arzu edenler hergün sabahtan akşama kadar Hilal-ı Ahmer kadınlar merkezine müracaat edebilir"* (Yazıcı, 2011, 245-263). Bu çağrıdan sonra vatan görevine iştirak çok yoğun oldu. Burada yüzlerce hayırsever kadınıımız geceli gündüzlü gönüllü olarak çalıştı ve Ordunun ihtiyacı olan çamaşır, yatak takımı levazım ordu için binlerce

çorap, eldiven ve boyun atkısı örüldü. Savaş boyunca Hilal-i Ahmer cemiyeti yanında Mudafaa Nilliyeye Cemiyeti, İstihlak ve Milli Kadınlar Cemiyeti, Asker ailelerine yardımcı hanımlar Cemiyeti, Türk Kadınları Biçki Yurdu Cemiyeti, Esirgeme Cemiyeti, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye Cemiyeti gibi cemiyetler vesilesi ile kadınlar askerin yardımına koştu (Yazıcı, 2011, 245-263).

Cephe gerisinde bu tür faaliyetlerde bulunan Türk kadını gerektiğinde cepheye de savaştı. Örneğin Avustralyalı piyade er J.C. Davies, annesine yazdığı mektupta kendilerine karşı savaşan bir kadın savaşçıdan şu şekilde bahsetti: *"Benim de vurulduğum 18 Mayıs 1915 günü, keskin nişancı bir Türk kıza pusuda çarpışıyordu. Gizlendiği yerden gün boyunca ateş etti ve çok sayıda adamımızı vurdu. Ancak, gün batmadan bir Avustralyalı tarafından vurulmasına gene de üzüldüm. Güzel, yapılı tahminen 19-21 yaşlarında genç bir kızdı. Ölü olarak ele geçirdiğimizde, yanında başka bir Türk'ün ölüsünü de bulduk. Genç kızın bedeninde tam 52 kurşun yarası vardı... Bu savaş korkunçtu"* (Tuncoku, 2002,186).

İngiliz arşivine dayanarak hazırlanan çalışmalardan birinde İngiliz yüzbaşı Suvla limanında mücadeleyi anlatırken Türkler saldırırken geri çekilmek zorunda kaldıklarını ve bu sırada yakalanan Bir Türk kızından bahsetmektedir. *"Herke en hızlı bir şekilde sahile süründü...Türk siperindeki keskin nişancılardan bize ateş yönetildi.Biraz ateşten sonra çalıkların arkasından bir Türk kıza geliyordu. Kimliğini gösteren bir çeşit yuvarlak işaret diskleri ve kollarında saatler olduğu halde yakalandı. Çalılığa uysun diye vücudu yeşil boya ile kamufla edildi"*. Çanakkale de savaşan fakat kadın olduğu belli olmayan kişilerde mevcuttu. Bunlardan biride Ahmet adını kullanan bir kadındı. Bu kadın Çanakkale'e İzmir'in Kemalpaşa (Nif) Kazasının Ahmetli Köyünden Halilzadelerdendi. Babası merhum Mehmet Efendidir. Bu kişi 56. Fırkada silhla muharebelere iştirak etti ve kadın olduğunu kimse anlamadı (Yazıcı, 2011, 245-263). Çanakkale ile ilgili olarak bu ve benzeri olaylar yabancı basında çokça yer aldı. Bu durum Çanakkale'de Türk kadını cepheye mücadele verdi mi tartışmalarına da bir son verdi.

Çanakkale Savaşlarında Türk kadını hem cephe gerisindeki eksikleri tamamlama hem de cepheye savaşarak büyük mücadelenin zaferle bitmesinde mükemmel bir irade ortaya koydu. Kazanılan zaferde Türk kadını rolü kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Sonuç

Çanakkale Savaşları sonucunda zaferi getiren en büyük etkenlerden biri mücadele boyunca Türk komutanlar arasında büyük bir uyumun olmasıydı. Örneğin Mustafa Kemal ve Cevat Paşa'nın komutasındaki birliklerin yaptıkları tüm askeri açılımlar birbirlerini tamamlar nitelikteydi. Her iki komutanda mücadele esnasında bilgi alışverişlerini eksik etmeyip, neler yapılacağı hususunda görüşmelerde bulunarak, birçok konuda hem fikir oldu.

Mustafa Kemal başta olmak üzere yetenekli komutanların mücadele içerisinde bulunuşu savaşın zaferle dönüşmesinde birebir etkilidir. Mustafa Kemal'in askeri dehası ve öngörüsü zaferde etki olan faktörlerin başında gelmektedir.

Ayrıca Türk askerlerinin inançlı olması zaferin yolunu açtı. İslam dininde şehitlik mertebesine ulaşanların cennet ile müjdelenmeleri, ölümden sonra yeni bir hayatın varlığı düşüncesi askerin mücadeleye sıkı sıkıya sarılmasına sebep oldu. Öte taraftan toplumda şehitlik ve gazilik kavramlarına yaklaşım ve verilen değer askerin ölürsem şehit, kalırsam gazi olurum anlayışıyla mücadeleye sıkı sıkıya sarılmasını sağladı.

Çanakkale Savaşlarında İtilaf güçleri tarafından İstanbul'un ele geçirilmesi ve Anadolu'nun parçalanması hedeflendi. Bunun kolaylıkla yapılacağı düşünüldü. Hatta İngilizler emri altında bulunan askerleri ikna etmek amacıyla işimiz çok kolay olacak gidip, alıp hemen döneceğiz şeklinde savaş propagandası yapmaktaydılar. Savaş başladıktan sonra Anadolu'nun Türklerin elinden alınmasının hiç de kolay olmadığı görüldü. Karşılarındaki asker demirden bir zincir misali kilitletti. Canı pahasına vatanını savunarak, topraklarını muhafaza etti. Türk askeri Çanakkale savaşlarını son şans olarak görüp, bu savaş kaybedilirse vatansız kalacağı düşüncesiyle mücadele etti. Bu düşünce en üst kademedeki komutandan en alt kademeye kadar yürekten hissedilen, mücadeleyi kazandıran düşüncedir.

Türk askerinin Çanakkale zaferi karşısında Churchill, başarısızlıklarını üç sebebe bağlamaktadır. Bunlardan ilki erkan-ı harp heyetlerinin olmayışı, ikincisi Lord Kitchener'in Harbiye Nazırı olduğu zamandan itibaren görevini layıkıyla yerine getirmeyişi, üçüncüsü ise meclis-i harp denilen heyet-i harbin sevk-ül ceşine ait bütün gidişatını tek başına idare etmesidir. Birkaç yerde yalnız Kitchener'in fikriyle hareket edildi. Fenni harbin gerçekten de cahil bir takım mülkiye memurları tarafından idare olunması gibi sebeplerden dolayı itilaf güçleri savaşta yenilgi aldı. Bu sebeplerin dışında bir sebep vardı ki o düşünülmedi. Türk ordusunun canı pahasına vatanını müdafaa edeceğiydi.

Öte yandan Çanakkale savaşlarının zafere dönüşmesi, Balkan Savaşlarında yenilmiş olma mahcubiyetini ortadan kaldırdı. Türk kumandan ve askerlerin gelecek için gurur ve kararlılıklarını ortaya koydu. Bu kararlılık Anadolu'nun vatan olma yolunu açtı. Ayrıca Türk askeri için vatanın kurtulacağı umudunu arttırarak, moral ve motivasyonlarını arttırdı. Ayrıca bu zafer Milli Mücadele'nin ateşleyicisi ve ilham kaynağı oldu.

Kazanılan zaferde Türk kadınının rolü ve etkisi takdir edilmesi gereken bir husustur. Mücadele esnasında cepheye erzak cephane taşımanın yanı sıra cepheye savaşma konusunda elinden gelen çabayı en güzel şekilde ortaya koydu. Mustafa Kemal'in dediği gibi dünyada hiçbir milletin kadını ülkesini zafere götüren yolda Türk kadını kadar mücadele etmiş değildir.

KAYNAKÇA

Tel'if Eserler

Atay, F. R. (2010). *Çanakkale*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Akça, B. (2006). Mustafa Kemal'in Askerlik Hayatında Çanakkale Savaşları'nın Yeri. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 107-114.

Bektaş, İ. (2015). Çanakkale Savaşının Gizli Kahramanı Türk Kadınıdır. *İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, S:21, ss.118-123.

Baş, N. (2015). Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat Paşa. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S:18, 89-116.

Başbakanlık Genel Müdürlüğü. (2005). *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri II*. Ankara: Başbakanlık Genel Müdürlüğü Yayınları.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2013). *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*. İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Çelik, R. (2015). Çanakkale Savaşları Sırasında Halkın Durumu. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S:18, 411-430.

Develioğlu, F. (2002). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Diyanet V. (1995). *Kur'an-ı Kerim*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Egeli, M.H. (2004). *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*. Ankara: Berikan Yayınları.

Esenkaya, A. (2011). Çanakkale Savaşlarında İtilaf Devletleri'nin Savaş Hukukuna Aykırı Davranışları. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S:4, 51-95.

Eyicil, A. (2009). Çanakkale Savaşları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 317-370.

Görgülü, İ. (2003). Çanakkale'de Almanların Niyeti. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* Dergisi, S.1, s.178.

Görgülü, İ. (1995). Çanakkale Zaferi ve Atatürk. *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S:16, 491-500.

Hurç, R. (1999). Çanakkale Savaşlarının Manevi Yönü. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:4, ss.62-95.

Ilgar, İ. ve Uğurlu, N. (2004). *Esat Paşanın Hatıraları*. İstanbul: Örgün Yayınevi,

Kocabaş, S. (2005). 1915 Çanakkale Savaşları ve Türk-Dünya Tarihindeki Yeri. İstanbul: Bayrak Yayıncılık .

Mayatepek, O. (2015). *Dedem Enver Paşa, Hayaller Efsaneler ve Gerçekler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Niyazi, M. (2003). Çanakkale Mahşeri. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Ünalp, F. R. (2015). Çanakkale Muharebeleri ve Mustafa Kemal. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, S: 18, 37-64.

Taşkıran, Cemalettin. (2009). 18 Mart Çanakkale Savaşı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.73. s.1-8.

Tezcan, Y. (2011). 06-10 Ağustos 1915 Anafartalar Muharebeleri'nin Kazanılmasında Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal'in Ayak İzleri ve Komutanlık Sanatı. *100. Yılında Çanakkale Zaferi Sempozyumu*, 28-29 Nisan 2011, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.

Tunçoku, M. (2002). *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*. Ankara: TTK.

Turan, M. (2006). *Destanlaşan Çanakkale*. İstanbul: Sarı Papatya Yayınları.

Yanardağ, A. (2015). 100. Yılında Çanakkale Savaşları'nda Türk Milli Ruhunun Uyanışı Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.39,S:2, 97-115.

Yazıcı, N. (2011). Çanakkale Savaşlarında Türk Kadınının Rolü. *Gazi Akademik Bakış*, Sayı:9, ss.245-263.

Arşiv Belgeleri

BOA. HR.SYS.02417.00063.012.

BOA. HR.SYS.02417.00063.013.

BOA. HR.SYS.232300001.003.

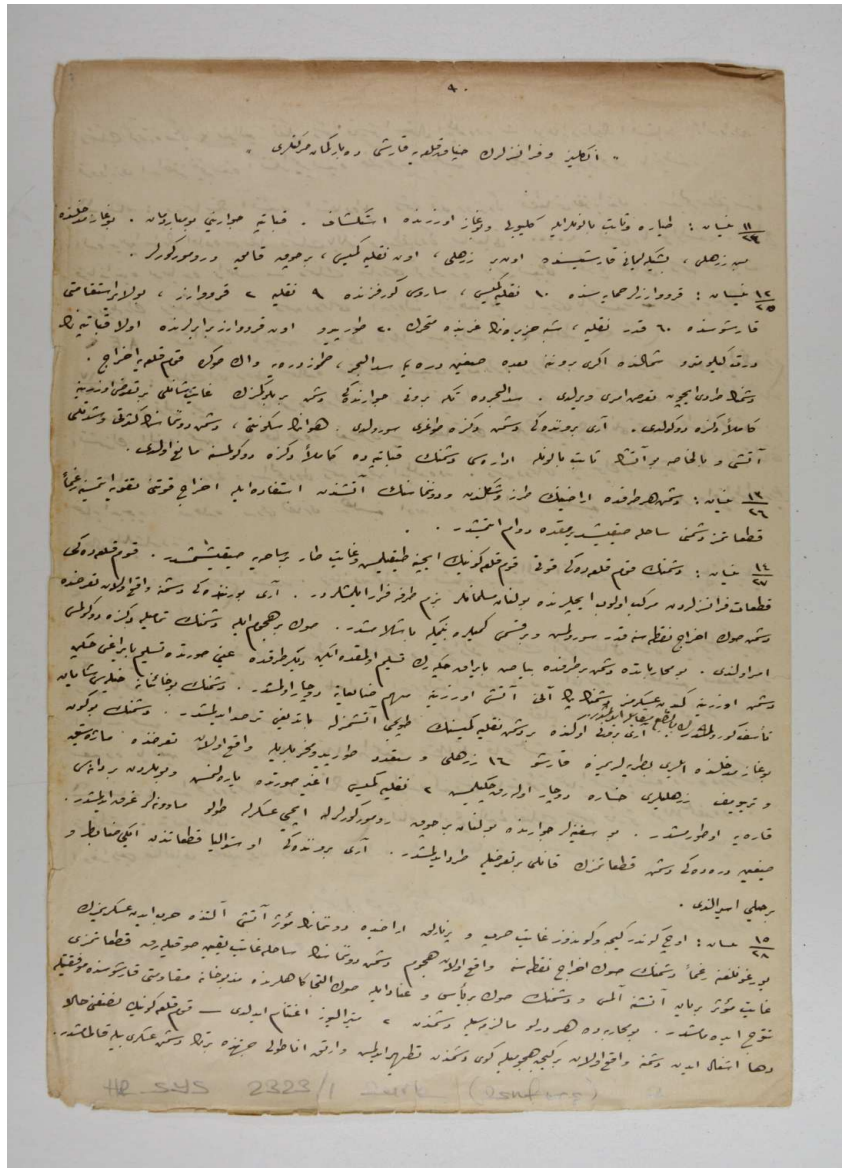
BOA. HR.SYS.2110.00003.014.

BOA. HR.SYS.2323.00015.001.

BOA. DH.EVM.VRK.00014.00085.001.

EKLER

Belge 1: İngiliz ve Fransızların Çanakkale'ye Karşı Debarman Hareketleri (BOA,HR.SYS, 2323.1)

شملت كورده ميكي و متوالجوز تفكيك شمسه فاختو استعمال ايلده در - برغاز و ديكره استابه شامه داره
قروداري اناختن نيمه آنداجيرلده حطه عربه كيليسه و رانگيز مؤر يد و حرق مانيلدر .

۱۱ سابه : دو شامه آنتده استفاديلد شمسه آي برونو كه قطعاتي تقديراتي . سلجورنظم سزه
الده ايميداريله افاده سئلار شملت بالذ برنظم روكه ضامعات ۰۰۰۰۰ كيشي بانوالولده . اضرار
قرمانانده بوسانده واحد - شملت سارده كورننده باجملة شمسه اضرار حركات شمسه ضامعات
ميردريك بوسانده - شمسه دولتي اندركت اناختن ايلد ساردي باقمسده سمره بديكره ايتيه
A E < شمسه العوي مانيله ورتابي مانلا اسپايلده . (ضابطه ۹۹ فق)

۱۲ سابه : شملت آي روي حطه جيايمه ايتيه قوت كزه دولته . شمسه اضرار برصفي بولده و
آنتيزونه قوتله ايجده صامعنا حزه وركنيزه تقويه شملت استقام بركن قارنده كه تقويه جاملين صامه
استنراك آتده ايمه و صامعنا حزه كه تقويه ايلد قطعاتنك سوكه جوميلد بيلد خانه موجوده حطه ايلده .

۱۳ سابه : آي برونو و سلجورده شمسه تقويه ايلده در . شمسه دولتي بولك فعاليتيه و فدا كارانه قطعاتي
صامه ايجده . در حله دولتي صامه زهليه اوده و واران زهليه سفدر صامه ايلد و اضرار ايلد و زير
در حله كيليسدر .

۱۴ سابه : صامه دولتي استبد . برغاز و ديكره شملت استابه برقت العوي آندركت و بعده مؤر ايلد مانيلد
كاملا برهوا اولده .

۱۵ سابه : آي برونو فاختو سنده صامعنا حزه و اضرار ايلد شملت ايتيه برصافي تقويه عمل بوسانده و
شمسه مانيله در و ايجده ايلده - كيليك : اندركت اناختن ايد اناختن زهليه سفدر سول
اصانته ايتيه و زهليه كيليسدر - قبايه اركزه مؤرله شمسه تقويه سفاننده بوسه و اضرار ايلد اصانته
سفنده با نفعيه ايجده و ديكره نلاسده ايجده شكلاته قاجر ايلده .

۱۶ سابه : سلجورده شمسه اناختن ورتابله ايجده مؤرله كدرسي غايت مؤر صامه استقام سازه وركنه وركنه
قوت ايلده . بوسانده و سار ايلد اضرار ايلده ايجده مانله تفكيك شمسه فاختو قولده ايلده در .
اوضار ايلد ضامعات تقويه ايجده شمسه قبايه جوميلد و حله جيايمه حالي استقام بركن قارنده حطه ايلده .

شمسه ايلده و ديكره : و شملت قوت اناختن ايلده آنتن و كدر .
مؤرله فدا بولده و تخمه : و شملت ضامعاتي اونه بيلده بولده مؤرله ايلده در .

قوت ايلده اناختن ايلده
ايلده ايلده

۹۹-۹۹-۹۹

